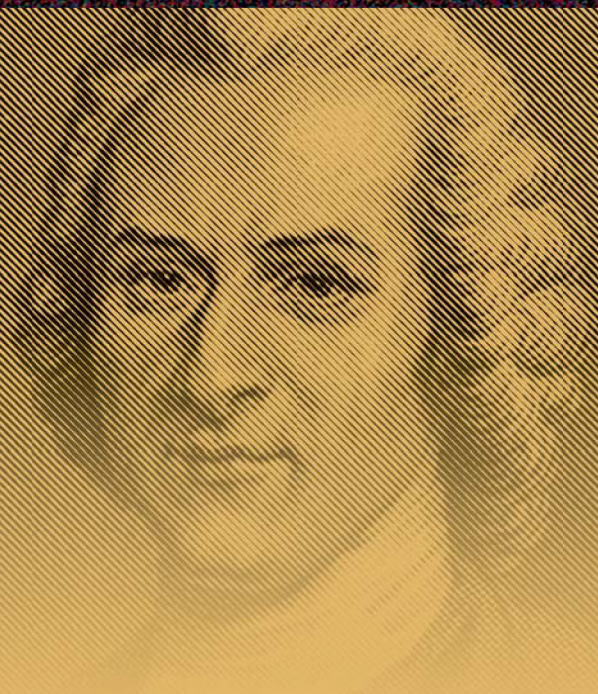

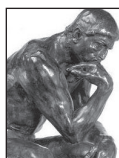
JEAN-JACQUES

ROUSSEAU

Rozprava o vedách
a umeniach

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Edícia svetových mysliteľov

Translation © Vladimíra Komorovská 2011

Prologue © Vladimíra Komorovská 2011

Cover design © Dušan Babjak 2011

Slovak edition © Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.,

Bratislava

e-mail: vsss@stonline.sk

<http://www.vsss.sk>

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication „Jozef Felix“ bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Etrangères, de l'Ambassade de France en Slovaquie et de l'Institut Français de Bratislava

Kniha vyšla s podporou Fondu Jozefa FELIXA, ktorú udeľuje Ministerstvo zahraničných vecí Francúzskej republiky, Francúzske veľvyslanectvo na Slovensku a Francúzsky inštitút v Bratislave

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, spol. s r. o.

Jean-Jacques Rousseau: Rozprava o vedách a umeniach
Z francúzskeho originálu *Discours sur les sciences et les arts ou si le rétablissement des sciences et des arts a contribué à épurer les mœurs*, ktorý prvý raz pripravil do tlače ženevský vydavateľ Barillot & fils v roku 1750, preložila a predslov napísala
Vladimíra Komorovská.

Zodpovedná redaktorka Viera Švenková

Obálka Dušan Babjak

Sadzba a tlač ETERNA Press, s. r. o.

Prvé slovenské vydanie

Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-429-4

JEAN-JACQUES ROUSSEAU
ROZPRAVA O VEDÁCH A UMENIACH

JEAN-JACQUES
ROUSSEAU

Rozprava o vedách
a umeniach

alebo
odpoveď na otázku Dijonskej akadémie,
či obroda vied a umení prispela k očiste
morálky

Z francúzštiny preložila
VLADIMÍRA KOMOROVSKÁ

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Hrmotný vstup na filozofickú scénu

Keď sa Jean-Jacques Rousseau v októbri 1749 vybral navštíviť do vincenneskej väznice Denisa Diderota, cestou si listoval v najnovšom zväzku literárneho časopisu *Mercure de France* a čírou náhodou mu padol zrak na oznam, že Dijonská akadémia vypísala súťaž na tému, či obroda vied a umení prispela k očiste morálky. „*Sčista-jasna ma premkol pocit, akoby mi myseľ rozjasnili tisícky svetiel, zaplavil ma silný prúd nezvyčajných myšlienok bez ladu a skladu a uvrhol do nevýslovného zmätku; zmocnil sa ma taký závrat ako v stave opojenia. Divo sa mi rozbúchalo srdce, až mi nadhadzovalo hruď. Nevládal som sa postojáčky nadýchnuť, klesol som pod jeden zo stromov pri ceste a strávil tam polhodinu v takom hlbokom rozrušení, že som mal redingot na prsiach celý zmáčaný slzami, čo som pobadal, až keď som vstal,*“ napísal v druhom liste vtedajšiemu ministrovi a hlavnému cenzorovi Chrétienovi Guillaumovi de Lamoignon de Malesherbes. Francúzsky kritik Jean-François La Harpe uvádza, že Rousseau sa na danú tému zhováral vo Vincennes s Diderotom, ktorý mu poradil, aby ju uchopil z opačného konca, a nezabudol dodať, že nepochybne „rozpúta pekelný rozruch“. Rousseau teda stavil na orátorský paradox a vyhol sa ošúchaným frázam, čo mu v auguste 1750 vyneslo prvenstvo. Nečakaný úspech sa stal dôležitým medzníkom v jeho živote, *Rozpravu o vedách a umeniach* (*Discours sur les sciences et les arts*) prvý raz pripravil do tlače ženevský vydavateľ Barillot & fils koncom roku 1750 a hneď začiatkom nasledujúceho roka vyšla aj v Paríži.

V čase, keď sa Rousseau odhodlal zapojiť do súťaže o prestížnu cenu, mal už za sebou nevelmi úspešné začiatky v Paríži, európskej metropole osvietenstva. Tento rodák zo Ženevy, čo sa za vlády Jeana Calvina vyšvihla na európske centrum reformácie, stúpenec kalvinizmu, na ktorý spätne konvertoval po nevydarenej prevýchove na rímskokatolícku vieru, síce vďaka svojim ochrancom nadobudol nezanedbateľné vzdelanie, no ledva

sa presadil ako hudobník, hoci navrhol nové hudobné značky, a nezískal ktovieaké uznanie vo svete „veľkých osobností“, teda medzi vedcami a literátmi, aj keď vedel oceniť pozoruhodné filozofické dielo *O duchu zákonov* (De l'Esprit des Lois, 1748), ktoré v tom období vydal známy mysliteľ a odporca feudálneho despotizmu Charles-Louis de Secondat, barón de La Brède et de Montesquieu, a venoval náležitú pozornosť prvému z tridsiatich šiestich zväzkov *Všeobecného a špeciálneho prírodopisu živočíchov* (Histoire naturelle générale et particulière des animaux, 1749), čo práve vyšiel od stúpenca osvietenstva i materializmu Georgea Louisa Leclerca de Buffon. Medzitým si totiž stihol vyslúžiť povesť čudáckeho samotára a vrtošivého človeka, ktorý často podlieha sklúčenosti a úzkosti, neprispôsobivého a nepokojného individua trpiaceho egocentrizmom, ktorý si za nešťastný údel môže sám.

Prakticky sa chystal rozvinúť bežnú tému, na ktorú sa oddávna zameriavali mondénni moralizátori, predovšetkým taliansky diplomat Baldassarre Castiglione, ktorý v traktáte *Dvoran* (Le Courtisan, 1528) stelesnil ideálny typ renesančného gavaliera, ale aj vzdelaný humanista Michel Eyquem de Montaigne v *Esejach* (Essais, 1580 – 88), zanietený frondista François de La Rochefoucauld v *Mravokárných sentenciách a maximách* (Réflexions ou sentences et maximes morales, 1665), vynikajúci znalec antiky Jean de La Bruyère v *Charakteroch alebo mravoch tohto storočia* (Les Caractères ou les mœurs de ce siècle, 1688), nepriateľ absolutizmu François de Salignac de La Mothe Fénelon vo *Výklade mravných zásad svätcov* (Explication des maximes des saints, 1697), za ktorý ho cirkev odsúdila, moderný dramatik Pierre Carlet de Chamblain de Marivaux v komédiách *Dvojaká nestálosť* (Double inconstance, 1723) či *Hra lásky a náhody* (Le Jeu de l'amour et du hasard, 1730), význační historici – Montesquieu v *Perzských listoch* (Lettres Persanes, 1721) či François-Marie Arouet Voltaire v *Storočí Ludovíta XIV.* (Le siècle de Louis XIV., 1751), ktorí na základe precíznej dokumentácie porovnávali morálku rozličných národov žijúcich v rozdielnych klimatických podmienkach; táto otázka sa pra-

videlne pretriasala na pôde akadémií vo francúzskych provinciách i v literárnych časopisoch v súlade s rozvojom civilizácie a prakticky všade sa obhajovala ako téza pokroku – len v západnej Európe prinajmenej dve storočia – napokon, aj mladý predstaviteľ fyziokratizmu Anne Robert Jacques Turgot velebil na Sorbonne renesanciu, ktorá vzkriesila morálku. Akurát sa na Diderotov popud rozhodol zaujať protichodné stanovisko a otvorene poukázať na škodlivý vplyv vied i umení, ktoré podkopávajú pravé šťastie človeka a spravodlivú spoločnosť.

Rousseau nebol prvý, čo zaútočil na neplodné štúdium, aj Platón zachytil pod priamym vplyvom Sokrata dialóg Gorgiasa o filozofii a rétorike, v ktorom zaujíma kritický postoj k vedám i umeniam a hlavne k sofistom, plateným učiteľom „múdrosti“ a rečníckeho umenia, ktorí sa nestarali, či svojím učením podporujú v občanoch mravnosť, alebo ju potláčajú, usilovali sa iba zapáčiť, uspieť vo svojom povolaní a v tomto duchu kládli dôraz výhradne na spoľahlivý prostriedok, ktorým potrebovali presvedčiť žiakov. Aj Rimania sa už v časoch cisára Augusta správali ako obeť, čo doplatili na civilizačný proces, básnici a historici si sťažovali na úpadok morálky navzdory vycibrenej inteligencii a neraz zastávali ignorantské a drsné barbarstvo pred vyspelou a uhladenou civilizáciou, ako dokladá Quintus Horatius Flaccus, velebiaci Skýtov za ich cnosti, i Publius Cornelius Tacitus ospevujúci Germánov. Táto dlhodobá tradícia pochybností či útokov proti vedám vlastne odzrkadľovala boj proti chiméram a pokusom pripisovať vzdelanosti účinky univerzálneho všelieku na každého jednotlivca; národy sa naozaj nemuseli podkúvať v rečníctve a vo všeobecnom kultúrnom rozhlade, aby sa stali silnejšie a bojovnejšie, tobôž poctivejšie, ba len čo prevládla tendencia preceňovať význam vied a literatúry, začali zhubne pôsobiť na prostých ľudí, ktorí vari odjakživa hľadeli krivým okom na literátov, orátorov, advokátov či filozofov.

Boj, ktorý začínajúci mysliteľ Rousseau pod vplyvom rozčarovanosti a precitlivenosti rozpútal proti vedám a umeniam, nebol teda ničím novým pod slnkom, aj keď predznamenal jeho definitívny rozchod s vtedajšími, už vychýrenými filozofmi a ich

doktrínami. V úvode ešte striktne neupiera vedám a umeniam blahodarné účinky navzdory nelichotivému dodatku, vzápätí sa však uchýľuje k obžalobe, že súčasné mravy nahradilo pokrytectvo, falošná zdvorilosť, „ozajstná skazenosť“, s nezvyčajnou odvahou hádže rukavicu aj spisovateľom a podčiarkuje neresti civilizovanej spoločnosti, ktoré vládnu v literárnych salónoch, hoci v podstate špiní do vlastného hniezda. *„Pod fádnyim a zradným plášťom zdvorilosti, pod donekonečna zveľebovanou uhladenosťou, za ktorú vďačíme poznatkom nášho storočia, sa neprestajne skrýva podozrievavosť, nedôvera, strach, chlad, odmeranosť, nenávisť a zrada.“* V prvej časti spracováva tému z filozofického a historického hľadiska, dokazuje, že nejde o ojedinelý jav v dejinách, uvádza konkrétne príklady skazených Egypťanov, Grékov, Rimanov, Číňanov a zriedkavé výnimky, ktorým sa podarilo vyhnúť neblahému osudu, predovšetkým antických Sparťanov v protikladnom postavení k Aténčanom; dochádza k záveru, že sa treba vzdať *úsilia „vymaniť sa zo šťastnej nevedomosti, ktorú nám vyhradila večná múdrosť“*.

V druhej časti autor analyzuje proces skazenosti mravov v dôsledku vzdelanostnej úrovne, pokúša sa odhaliť jeho pôvod a načrtnúť celý vývoj, upozorňuje na pochybný predmet poznania a na nebezpečenstvo jeho štúdia, odsudzuje záhaľku a prepych ako najväčšie zlo, čo ženie vedcov a umelcov do záhuby. Následkom absencie nevinnosti a cnosti „prvotných čias“ sa bohovia vytratili zo skromných príbytkov ako „nepohodlní svedkovia“, začala upadať pravá odvaha a „poľavovať vojenská disciplína“ bojovníkov poznačených „záhaľčivou a sedavou činnosťou“. Pod „vplyvom nezmyselnej výchovy“, ktorá sa uplatňovala v starovekých Aténach a Ríme a neskôr preniesla do celej Európy, sa čoraz väčšmi zanedbáva telesný výcvik zocelujúci „morálne vlastnosti“, na kolégiách sa vyučujú cudzie jazyky, ktoré „sa nikde nepoužívajú“, už sa nekladie dôraz na statočnosť, lež na nadanie, úctu požívajú mudrci s ochabnutou telesnou konštitúciou a otupenou dušou, ktorí sa síce „*neženú za bohatstvom, sú však citliví na slávu*“, pričom „*cnosť ostáva bez pocty*“ a ak sa ešte niekde nájdu praví občania, tak jedi-